

Senki sem tépheti el a gyökereket

Hetvenévnnyi kötődés a nyugati határszélen

Pár nap alatt lelki gyötrelmek, kínok sora szakadt rá 1946-ban az osztrák–magyar határ közelében élőkre. A teljes bizonytalanságba küldött, bevagonírozott magyarországi németek még az utolsó pillanatban is imára kulcsolták kezüket, és a magyar himnuszt énekelték. Bár itt hagyták szép házaikat, dúsan termő földjeiket, állataikat, és nem tudták, hová tartanak, hogyan lesz tovább, mégis Istenbe vetett bizalmuk és reménységük éltette őket. A hatalom kegyetlen intézkedései nem voltak elegendők ahhoz, hogy megtörjenek. Sőt az emberek közötti baráti és rokoni szálak azóta erősebbek, mint valaha. Április közepén, hetven évvel a szomorú események után egykori elűzöttek vagy leszármazottaik gyűltek össze emlékezni és emlékeztetni.

A második világháború után nemcsak Magyarországon, hanem a környező országokban is kollektív bűnősként kezelték a német lakosságot. Ennek következménye a kitelepítésük lett. A Sopron melletti Ágfalváról 1946. április közepén két szerelvény indult Németországba; 14-én kezdték bevonni a családokat. A kitelepítés alapja a 1941-es összeírás volt. Akik akkor német anyanyelvűnek vagy német nemzetiségűnek vallották magukat, azoknak menniük kellett.

„Ágfalván nem az állomáson, hanem a bányavasúton helyezték el embereket, negyvennégy vagonban. Százkilós csomagokat vihettek magukkal. Ebben lehetnek kisbútorok, ágyneműk, saját ruházat és húsz kiló élelmiszer. Bár a vonathoz élelmiszervagon is csatlakozott, a családok az utazás első négy napján élelmet nem kaptak, így az első pár napot a maguk által hozott csomagokból kellett átvészelnük. Az első transzportban volt a katonakocsi, az egészségügyi kocsi, ahová a beteg kitelepítetteket helyezték el, és volt a kíséző katonák kocsija” – tudjuk meg a történelmi kutatásokat végző, néptáncos csoportokat vezető Csoltói Józseftől, aki 1973 óta foglalkozik a történetekkel. Személyesen is érintett: édesanyja nagycenki német családból származott, édesapját pedig a Felvidékről úzték el épp erre a vidékre.

„1946 áprilisában Ágfalvát teljesen lezárták, se ki, se be nem lehetett menni – magyarázza a szomorú eseményeket Csoltói. – A családoknak csupán öt napjuk volt arra, hogy a kitelepítés alóli mentességüket igazolják. Két százalékuk maradhatott itthon, többségük bányász, akiket mente-

Csoltói József

sítették az utazás alól. A többieket Németországba, Stuttgart környékére telepítették ki. Ágfalváról Schefflenzbe, Bánfalváról Mosbach, Schwäbisch Gmünd területére kerültek. Amikor bevonni kezdték az embereket, nem tudták, hogy Ausztriát elhagyva az amerikai vagy az orosz zónába viszik-e őket. Általános volt, hogy a kitelepítés első

évében az amerikai, míg később az orosz zóna volt a cél.”

Az április 17-én indult második szerelvényben Sopronbánfalváról kitelepítettek is

Alfred Schwenk

voltak, nekik csupán két órájuk volt összekészíteni a holmijukat.

A forrásokból tudjuk, hogy az évek alatt sokan jöttek vissza a környékre, például Ausztriába, ahonnan átláttak Ágfalvára. Ezt meséli az egyik szemtanú, Alfred Schwenk is, aki a kitelepítésükkor tizenhárom éves volt.

„Amikor betereltek bennünket a vagonba, nem tudtuk, hogy merre fognak vinni – mondja. – Aztán hétszáz kilométerrel arrébb Schwäbisch Gmündbe érkezünk. Ott akkor már több mint ezer ember tartózkodott, akiket barakkokba, iskolák tantermeibe osztottak szét. A magunkkal vitt fadobozokból építettünk magunk körül egy kis saját részt.”

Évekig nélkülöztek, de a szorgalmas munka meghozta a gyümölcsét: ma már tény, hogy a kitelepítettek hozzájárultak Németország gazdasági növekedéséhez. Bár sikerült lassan beilleszkedniük, integrálódtak, a régi hazájukat nem tudták elfeledni.

„1957-től kezdve az ausztriai határhoz jártunk, Mörbischbe (Fertőmeggyes – a szerk.) meg Lépesfalvára (Loipersbach im Burgenland). A határnál álltunk, és átintegettünk az itt maradt ismerősöknek – magyarázza Schwenk. – Felejthetetlen és megható érzés volt. Vízummal először 1967-ben jöttem Magyarországra. Csak huszonnégy órát maradhattunk itt. Sokszor féltünk, hogy mi lesz, ha egyszer nem hagyják, hogy beutazzunk, vagy esetleg elfognak, és nem engednek vissza Németországba. De 1989 után teljesen természetessé vált, hogy évente eljövünk Magyarországra. Nagy örömmel és hálás szívvel emlékezem Foltin Brunóra, aki segített nekünk, hogy újra hidakat tudjunk építeni egymás között. Ő nemcsak lelkes volt, hanem lelkigondozó és szolgáló is a gyüle-

Gritsch Mátyás

kezetében. Nem akarok nagyon patetikus lenni, de hálás vagyok az Úristennek azért, hogy ennyi éven át jöhettünk, és a kapcsolatok nem szakadtak meg.”

„Titkos polgármesterük” Gritsch Mátyás volt, aki élénken segítette a többieket abban, hogy a kapcsolatok megmaradjanak. A nagymamája ágfalvi volt, őt kitelepítették, a család többi tagja azonban itt

maradt. „Az őseim 1560-ban érkeztek ide Ágfalvára, innen aztán a testvérek szétszéledtek: Bánfalván és Harkán is éltek – sorolja. – A nagypám az első világháborúban elesett. Ezután a nagymamám a keresztapámmal, a testvérével lakott együtt. A kitelepítéskor édesapám a villanytelepen dolgozott, ezért nem vagoníroztak be minket, de az ő testvéreit szintén kitelepítették Németországba.”

A kapcsolatot eleinte levélben tartották. A nagymama csak 1956 után tudott először hazajönni. Ők háromévente mehettek ki, a kevéske hetvenöt dollár költséget be kellett osztaniuk, de a kinti rokonoknál szálltak meg, akik vendégül látták őket.

Gritsch Mátyás azonban nem csak a kapcsolatok ápolásáról híres. Ha valaki mond neki egy környéki nevet, ő azonnal tudja, kivel állhat az illető rokonságban. Felgöngyölytette ugyanis a rokoni szálakat.

„Több mint húsz évvel ezelőtt valaki az egykori NDK-ból érdeklődött az itt élő Gritschek után – mondja. – Felvettük velük a kapcsolatot, ennek hatására kezdtem el a családfát kutatni. Rájöttünk, hogy ezzel az illetővel rokonok vagyunk. Egyre többet akartam tudni a rokonságról, a viszonyokról. Ez olyan, mint a keresztretjvényfejtés, hogy nem tudja az ember abahagyni, így most is állandóan kutatok. Sok rokon van, akiktől adatokat kaphatok, így tudom kiegészíteni a családfát. Jó kapcsolatban vagyok az evangélikus és katoli-

kus vezetőkkel, ezért az anyakönyvekben is kutathatok.”

Kiderült például, hogy szintén rokona volt a 2012-ben elhunyt jeles evangélikus teológus, Luther-kutató, Eric W. Gritsch is – akinek az édesapja egyébként Ágfalván működött segédlelkészként.

Michael Böhm

„Sopronbánfalváról készítettem egy falutérképet, utcák, házak, nevek szerint táblázatban gyűjtjük az adatokat. Az interneten pedig én szerkesztem az *Oedenburgerland.de* oldalt” – teszi hozzá.

A régmúlt felfedezése izgatja Michael Böhmöt is, aki azért szeret temetőbe járni, mert szerinte ott a történelemmel ismerkedhet meg az ember. „A neveket szeretem olvasgatni, mert sok érdekességet rejtenek – vallja. – Magyarországon sok régi sír van, ezek mind-mind a beszédes régmúltról tanúskodnak.”

Az ő családját is Ágfalváról telepítették ki, de máig ragaszkodik a gyökereihez. „A nővérem még csak tizenhárom hóna-

pos volt – folytatja –, amikor szüleimmel együtt el kellett hagyniuk Ágfalvát. Bár én már Németországban születtem, mégis ragaszkodom Magyarországhoz, a faluhoz. Szüleim sokat meséltek a gyülekezetéről, a korábbi lelkészükről, Scholz Ödönről, aki 1938-ig szolgált itt, majd Sopronba került. Sosem mondták, hogy akkor vizlát, Magyarország. Emlékeikben mindig egy szépséges, barátságos ország élt, ahol jó közösség volt, és ahová visszavágytak. 1961-ben jöttünk vissza először. Sopronba vízum nélkül lehetett jönni, ahonnan vonattal mentünk tovább Ágfalvára, de csak tíz percre álltunk ott meg. A kocsikat a határőrök őrizték. A rokonok lent álltak, mi fent. Nem volt szabad egymáshoz szólnunk. Csak álltunk, néztük egymást, és sírt mindenki. Tizenkét éves voltam akkor, mély nyomokat hagyott ez bennem.

Apukám megírta az ágfalvi evangélikus egyház történetét. Jőmagam is sokat tudok Magyarországról, sokat jelent számomra, hiszen itt éltek az őseim. A magyar mentalitás, a vendégszeretet nagyon tetszik, közel érzem magamhoz. Annak ellenére, hogy Németországban születtem, Magyarország mégiscsak egy darabka hazát jelent nekem” – mondja, s közben elrészényül. – Amikor az istentiszteleten és az emlékköövátáson felcsendül a Heimatlied, tudjuk, hogy ezeket a mélyreható, régi gyökereket valóban soha senki sem tépheti el. Emlékezni és emlékeztetni is kell erre.”

● HORVÁTH-BOLLA ZSUZSANNA

A német lakosság kitelepítésére vonatkozó rendelet margójára

Az 1945 decemberében született döntés megértéséhez hangsúlyozni kell, hogy a magyar társadalom, illetve a politikai pártok véleménye megosztott volt a kérdésben. A németekkel szemben fellobbanó szenvedélyes nacionalizmus tulajdonképpen a több évszázados – harmonikusnak egyáltalán nem nevezhető – együttélésből adódó sérelmekből táplálkozott, másrészt abból a felfogásból, hogy a két világháborúnak a magyarságra nézve szerencsétlen kimenetelért részben

szlovákiai magyarság elleni intézkedésekhez mi magunk tevénytünk precedenst. Másokat ellenben a Szlovákiából elűzöttek elhelyezésével kapcsolatos elgondolás, illetve a belső szociális feszültségek levezetésének lehetősége, egyes rétegek földhöz juttatásának reménye motivált.

A német lakosság kitelepítése természetesen mindvégig politikai kérdés volt.

Ismeretes, hogy a szövetséges hatalmak (az Amerikai Egyesült Államok, a Szovjetunió és Nagy-Britannia) első számú vezetőinek 1945. július 17. és augusztus 2. között tartott potsdami (berlini) értekezletéről kiadott „jelentés” XIII. fejezete a következőket tartalmazta: „Az értekezlet a németek Lengyelországból, Csehszlovákiából és Magyarországról való áttelepítésére vonatkozóan a következő határozatot hozta: A három kormány minden vonatkozásban megvizsgálva a kérdést, elismeri, hogy a Lengyelországban, Csehszlovákiában és Magyarországon maradt német lakosoknak vagy egy részének Németországba való áttelepítésére vonatkozóan intézkedéseket kell fogantatni. Egyetértünk abban, hogy bármilyen áttelepítés történjék is, annak szervezetten és emberséges módon kell végbemennie.”

A különböző memorandumokban, átiratokban és hivatalos állásfoglalásokban a kitelepíthetők-kitelepítendőek száma kétszázezettől ötszázezerig számtalan adat szerepel. A Külügyminisztérium általában következetesen hangsúlyozta, hogy „a magyar kormány csak a hazaárlást kifejezett magatartással tényleg elkövetett németek kitelepítését kívánja”, s ezeknek a számát 200–250 ezer közé tette. Ezzel szemben a miniszterelnök által közölt – az illetékes tárcától, azaz a Belügyminisztériumtól származó – adatok kezdettől fogva 300 ezer és 400 ezer között mozogtak, és egyes esetekben már megjelent az a lehetőség, hogy a magukat német nemzetiségűnek vallók mellett a magukat magyar nemzetiségűnek, de német anyanyelvűeknek vallók egy része is kitelepítendőnek minősül.

Ilyen előzmények után került sor a Minisztertanács 1945. december 22-i rendkívüli ülésére, amelynek egyik fő feladata a belügyminiszter előterjesztése alapján a német lakosságunk Németországba való áttelepítésére vonatkozó kormányrendelet megalkotása volt. A belügyminiszter kiemelte, hogy a tervezett rendelkezés megállapítja a kitelepítendőek körét: e szerint az köteles kitelepülni Németországba, aki a legutóbbi népszámlálás során német anyanyelvűnek vagy német nemzetiségűnek vallotta magát, illetve aki magyarosított nevét német hangzásúra változtatta vissza, továbbá aki tagja volt a Volksbundnak vagy valamely német fegyveres alakulatnak.

A leadott tizennégy szavazatból kilenc „igen” és öt „nem” szavazattal a Minisztertanács elfogadta az előterjesztést. Akik nemmel szavaztak, azok nem általában a németek kitelepítése ellen, hanem az előterjesztett rendelettervezet ellen adták le voksukat.

● K. A.

Németország (és Ausztria), részben pedig a magyar állami és politikai vezetésben túlréprezentált német elem volt a felelős. Az e felfogást vallók – köztük ismert kisgazdapárti és parasztpárti politikusok is – radikális intézkedéseket sürgettek. Velük szemben a Szociáldemokrata Párt a németekkel szembeni megértőbb magatartást és a differenciált kezelést javasolta, hiszen tagjai között sok német nemzetiségű volt. Értelmiségiekből lett egyes politikusok, tisztviselők, közírók a tiszta humánusra hivatkozva a megbékélést hirdették, és elleneztek a kitelepítést, minthogy az – részleges és humánus végrehajtás esetén is – kollektív büntetésként jelentkezik, amelynek ártatlan emberek is áldozatul eshetnek.

A politikusok és a döntéshozók némelyikét reálpolitikai megfontolások vezették. Mindenekelőtt az a félelem, hogy a

Berzsenyi Dániel születésnapja elé

Berzsenyi Dánielre (szül. 1776. május 7.) úgy emlékezünk, mint „őszi emberre”, noha alig-alig lehetett fehér szál a hajában-bajuszában, amikor Niklán végsőt sóhajtott. Abban az ágyban, amelyet úgy tétetett le a helyére, hogy onnan az el nem mozdul többet, ott várja gazdáját estéről estére. Harmincas életévei közepén írja a távoli – ekkor még szinte kamaszos rajongásától besugárzott – mesternek, Kazinczy Ferencnek az ország túlsó végébe: „Ma rakodtam új szobámba, lettem nyoszolyám az azon szegletbe, melyben én haldokolni fogok, elgyújtottam kandallómat, melynél életemnek örömeit, bolondságait gyakran vissza fogom kérődzni s vénségemet melengetni.” Házavatás...

Berzsenyi úgy él bennünk, mint a melankólia költője. Alkony, magány, távoli vagy távolodó álmok, csalfa eszmények, lombohullás, elsóhajtott idilli szülőföld, mélázva visszazengő gyermekkor és szerelem, bezáródás és eltávolodás, az estében megcsöndesedő madarak, lassan elparázsló tűz, közeledő árnyak... De mi is az, hogy melankólia? Amit a régi magyarok „mélakórnak” neveztek? Nagy utódja – neki, a túladunai lutheránusnak az alföldi kálvinista – Arany János, a Hamlet-lelkű, e szavakkal látta a dán királyfit: lelkén „kotelva ül e mélakór”. Betegség? Az. De aligha egyszerűen csak a „fekete epé” túltengése, mint azt Hippokratésztől tanulták az európai századok, netán az ördög üzelmeinek eredménye, amint még Luther is vélte. A lélek betegsége, amellyel azokat veri végzetük, akik képtelenek a fantáziát, a szabadságvágyat, az ideálkba vetett hitet

egyvezetni a mindennapokkal, mindennel, ami átlagos, ami közönséges, ami a szemhátáron belül van.

Aligha lehet harmonikus életet élni „szüntelenül izgó és kalóz elmével”, ahogy Kazinczynek írja bemutatkozó episztolájában. Majd a másodikban így: „Az én

egyedülvaló barátaim a magánosság és az elmélkedés.” Közben földet műveltetni, bort szűrni és „sertvéseket” hizlalni, gyerekeket nevelni, rossz rokonokkal pörösködni, egy öregedő apát istápolni, szekeretgezve Somogy és Vas között, felesége duzzogását látni, mert sok gyertya fogy (leg-

alább Horatiust fel kell lapozni esténként), kelletlenül, de muszájból politizálni.

Verseket küld Széphalomra: „Ezek csak olyan versek, édes Kazinczy [másutt: Nagyérdemű Hazafi! vagy Nagyfényű Férfit s Barátom!], mint azon amphibiumnak kurrogása [alighanem a varangyra gondol], kit a holdfény a gyepre csal. A Te varázsló szózatod is kicsalt engem azon iszapból, melyben ezen zivataros idő [a napóleoni betörés heteiben vagyunk] temetett: de mely rekedt torkom! mely sárba-mállattak szárnyaim [...] tele fejem hadilármákkal [...], kaszálatlan rétejimmal, vetetlen földjeimmal, csirás kazlaimmal.”

Aztán elkopik a tisztelet, felszámolódik a barátság Kazinczyval is, másokkal is. „Az én idegen ég alatt sínló aloe csakugyan most is hoz néha holmi kis bilingeket, fanyarul ugyan...”, s tudjuk, hogy nem valami nemes üvegházi pozsgást emleget, hanem a ritkuló strófákat. Vége: „Mit nyekergek én az én hordómba” – látatja magát az emberek közül kizáródott Diogenészként.

S miközben ezeket a sorokat rovom egyházashetyei házamban, kintről a tavasz üzen. Közeledik a nap, hogy itt a faluban megünnepeljük Dani uraság születésnapját. A tavasz úgy üzen idén, hogy berobban az elégiák és lírai sóhajok közé. Ha a kapun kilépek, és balra nézek, tudom, hogy a házakon és a legelőn túl, egy leírhatatlan sárgában izzó repceföld után ott magasodik a Ság, szépen metszett szőlőivel, de amit látok: az a templom, alighanem az egyetlen katolikus istenháza, amelynek falán egy „eretnek” költőtől vett idézet olvasható, honnan más-honnan, mint a Fohászokdásból: „Isten! kit a bölcs lángesze fel nem ér...” ▶